

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра англійської філології і філософії мови

Курсова робота

на тему: РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СПЕЦИФІКИ
МОВНОЇ СВІДОМОСТІ ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНИХ ЕТНОСІВ У
МАТЕРІАЛАХ АСОЦІАТИВНИХ СЛОВНИКІВ

Студентки групи Па 10-20
факультету германської філології і перекладу
денної форми навчання
спеціальності 035 Філологія Англійська мова
і друга іноземна мова:
усний і письмовий переклад у бізнес-комунікації
Недоборовської Валерії Олександрівни

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри
Терехова Діана Іванівна

Національна шкала ___ зараховано ___

Кількість балів _____ 90 _____

Оцінка ЄКТС _____ А _____

Київ 2023

Ministry of Education and Science of Ukraine
Kyiv National Linguistic University
Department of English Philology and Philosophy of Language

Term Paper

"REPRESENTATION OF THE NATIONAL AND CULTURAL SPECIFICITY
OF THE LANGUAGE AWARENESS OF THE REPRESENTATIVES OF
DIFFERENT ETHNICITIES IN THE MATERIALS OF ASSOCIATIVE
DICTIONARIES"

Valeriia Nedoborovs'ka

Group Pa 10-20

Germanic Philology and translation Faculty

Research Adviser

candidate of philological sciences,

associate professor, professor of the department

Diana Ivanivna Terekhova

Kyiv 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СПЕЦИФІКИ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ ЗА МАТЕРІАЛАМИ АСОЦІАТИВНИХ СЛОВНИКІВ	7
1.1 Поняття мовної свідомості і категоризації світу. Картина світу.....	7
1.2 Асоціативний словник як матеріал вияву національно-культурного бачення світу.....	11
Висновки до розділу 1.....	14
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СПЕЦИФІКИ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ В АСОЦІАТИВНИХ СЛОВНИКАХ РІЗНИХ МОВ	16
2.1 Типи асоціативної кореляції мовних одиниць різних мов.....	16
2.2 Специфіка асоціативних корелятивів та їх національна маркованість в українській і англійській мовах.....	24
Висновки до розділу 2.....	26
ВИСНОВКИ	28
Resume	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ.....	32

ВСТУП

Сучасний етап у розвитку лінгвістичної науки характеризується поворотом до розгляду мовних явищ під антропоцентричним кутом, що визначило напрям дослідження мови в нерозривному взаємозв'язку із мисленнєвими процесами, свідомістю, пізнанням, культурою, світоглядом як окремого індивідуума, так і мовного колективу, до якого він належить, що зумовило фокусування уваги дослідників на вивченні мовної свідомості і сутності національної мови як унікального витвору етноспецифічного типу мислення, категоризації світу та включило до фокусу уваги такі явща ментальності, як концепт, концептуалізація, категоризація тощо (Біланюк, 2000; Голубовська, 2004).

Відповідно, намагання лінгвістів зосередилось на виявленні глибинного зв'язку когнітивних структур людської свідомості з мовними формами та простеженні специфіки відбиття особливостей сприйняття та пізнання світу в ментальних утвореннях (Біланюк, 2020;), реконструюванні мовної етнічної свідомості, та взаємовпливу мови та культури, а також експерименти в галузі психолінгвістичних досліджень в галузі асоціативних експериментів, зокрема, що не лише складають основу для укладання асоціативних словників (Горошко, 2011; Денисевич, 2016; Іващенко, 2006; Кутуза, Ковалевська, 2011; Уфимцева, 2004; Church, 1999; Daconta, 2003; Deese, 1990; Zsarnóczyaiová, 2020), а й доступ до ментального лексикону людини, в тому числі їх застосування в текстоцентричному підході (Білик, 2020), а також її "мовної свідомості" (Селігей, 2009; Svalberg, 2007; Ufimtseva, 2014). Зазначене визначає **актуальність** теми цієї роботи, оскільки саме дослідженню аспектів національно-культурної маркованості асоціативів, притаманних для носіїв різних мов як представників різних культур, присвячено цю роботу.

Мета дослідження полягає у виявленні специфіки репрезентації національно-культурної специфіки мовної свідомості представників різних етносів у матеріалах асоціативних словників.

Сформульована мета зумовила необхідність вирішення низки **завдань**:

- визначити поняття мовної свідомості і категоризації світу, а також

суміжних термінів як "картина світу";

- схарактеризувати асоціативний словник як матеріал вияву національно-культурного бачення світу;

- шляхом емпіричного аналізу визначити і систематизувати типи асоціативної кореляції мовних одиниць різних мов;

- виявити специфіку асоціативних корелятивів та їх національну маркованість в українській і англійській мовах;

- проінтерпретувати особливості відображення національно-культурної специфіки мовної свідомості в асоціативних словниках обраних мов та систематизувати висновки.

Об'єктом дослідження в роботі виступають матеріали асоціативних словників української і англійської мов.

Предметом дослідження є національно-культурна специфіка мовної свідомості представників різних етносів у матеріалах асоціативних словників.

Матеріал дослідження представлено лексикографічними джерелами – асоціативними словниками і тезаурусами, виконаними на матеріалі української та англійської мов, а також корпусами та інтернет ресурсами асоціативної лексики (ЕАТ, 2008; WAN, 2008; Kiss, 1972; Бутенко, 1979; Мартінек, 2007; Карпенко, 2006).

Методи дослідження передбачали залучення методів семантичного, структурного, компонентного і семного аналізу, метод системного аналізу, метод суцільної вибірки, метод кількісного аналізу, описовий метод, метод інтерпретативного та зіставного аналізу.

Наукова новизна роботи вказує, як мовне середовище та культурні особливості впливають на формування мовної свідомості представників різних етносів. Вивчення різних мовних спільнот та їх асоціацій може допомогти виявити специфіку репрезентації мовної свідомості у різних культурах та зосередитися на виявленні особливостей та відмінностей у способах репрезентації мовних асоціацій у різних словникових джерелах.

Практична значущість роботи полягає у можливості залучення

отриманих результатів до навчання курсів з лінгвокраїнознавства і лінгвокультурології, ентолінгвістики, корпусної і когнітивної лінгвістики, а також можуть застосовуватись у науковій роботі студентів.

Сформульована мета і поставлені завдання роботи обумовили її *структуру*, що складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаних джерел (37 джерел, з яких 14 англомовних).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СПЕЦИФІКИ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ ЗА МАТЕРІАЛАМИ АСОЦІАТИВНИХ СЛОВНИКІВ

1.1 Поняття мовної свідомості і категоризації світу. Національна і мовна картина світу

Мові належить ключова роль у процесах утвердження нації, оскільки це не лише засіб спілкування, вона нерозривно пов'язана з культурою народу, який нею говорить, де акумульовано віками накопичений досвід, знання й уявлення про світ, самобутню національну культуру, що формує колективну національну ідентичність (Ажнюк, 1999: 4). Тож останнім часом в лінгвістиці активно використовується термін "мовна свідомість", у плані тлумачення якого наразі відсутня єдність серед представників різних лінгвістичних шкіл (Svalberg, 2007).

В одній з них мовну свідомість витлумачують як синонім терміна "мовна картина світу" (Ufimtseva, 2011) - наслідок того, що людина усвідомлює навколишню дійсність і закріплює її образ у мові, хоч усвідомлення самої мови тут немає. Мовна свідомість може трактуватися ще ширше — як зв'язок мови та свідомості взагалі, коли йдеться про розуміння тексту, онтогенез мовлення, проблеми спілкування, отримуючи трактування як особливість культури (Голубовська, 2004; Яценко, 2006).

Мовну свідомість розуміють також як механізм індивідуальної свідомості, психічну функцію, що керує мовленнєвою діяльністю, формує, зберігає й перетворює мовні знаки, правила їхньої сполучуваності і вживання, погляди й установки на мову (Селіванова, 2007), що проявляється у вербальній поведінці.

У лінгвістиці сьогодення зустрічається також у вжитку термін "метамовна свідомість" як здатність людини подумки порівнювати мови, якими вона володіє, на основі чого у неї поглиблюються уявлення про різні мовні явища

(Ажнюк, 1999). У зарубіжних публікаціях з методики викладання зустрічається термін "усвідомлення мови", що розуміють як свідоме опанування мови: учнів не просто ознайомлюють з її правилами, а й заохочують міркувати над тим, як вона влаштована, як працює (Almela, 2013: 11).

Найґрунтовніше до визначення і окреслення структури поняття "мовна свідомість" підходить П. Селігей, який розробив типологію рівнів мовної свідомості. Мовна свідомість, на його думку, є відображенням власне мовної царини, звідки витікає визначення мовної свідомості як "небайдужого ставлення до мови". І таке визначення чітко відмежовує мовну свідомість від її розуміння як мовної картини світу. Якщо там ідеться про усвідомлення в мові позамовного світу, то тут – про усвідомлення самої мови (Селігей, 2012: 13).

Оскільки між мовною і національною свідомостями існує взаємозалежність, у кожного етносу, який розмовляє певною мовою, неминуче пробуджується відчуття власної самобутності. У цьому сенсі мова постає одним із вирішальних і, можливо, найперших історичних чинників формування національної свідомості (Svalberg, 2007: 14).

Г. М. Яворська вважає явище мовної свідомості наслідком рефлексії над мовою, яка відбувається на двох рівнях: перший (поверхневий) складається з мовних поглядів та оцінок, притаманних певній спільноті, другий (глибинний) реалізується при виборі мовних варіантів, коли одні з них приймають як правильні, а інші відкидають як неприйнятні (Яворська, 2000: 18).

Зважаючи на таке різноманіття точок зору і такі подекуди дійсно різні позиції в "трактуванні терміну мовна свідомість", а також термінологічної розгалуженості, залученої до наукового обігу, треба синтезувати підходи або більш чітко визначитись із трактуванням терміну, що дозволить відмежувати його від інших суміжних.

Отже, мовна свідомість є психічним утворенням, що передбачає її скерованість на певний предмет, сприйняття його як окремої сутності, що створює усвідомленість, розуміння про певне явище (Селігей, 2012: 15). Мовна свідомість є відображенням царини власне мовної. (Біланюк, 2000; Яворська,

2000; Svalberg, 2007), у результаті чого виникає система мовних знань, ідей, переконань, почувань, настанов. Формується також ціннісне ставлення, яке відбиває значущість мови в житті людини, що чітко відмежовує поняття мовної свідомості від мовної картини світу. Якщо там, як зазначалося, йдеться про усвідомлення в мові позамовного світу, то тут — про усвідомлення самої мови. Але дійсно, мовна свідомість пов'язана з низкою супутніх явищ, серед яких знання й культура мови. Так, знання норм — це мовна грамотність, а дотримання їх або нехтування ними — це вже сфера мовної свідомості.

Існує взаємозалежність і між мовною та національною свідомостями. В етносу, який розмовляє мовою, відмінною від мов інших етносів, неминуче пробуджується відчуття власної самобутності. У цьому розумінні мова постає одним із вирішальних і найперших історичних чинників сформування національної свідомості (Ткаченко, 2006: 19).

Мовна свідомість існує у двох іпостасях: може бути індивідуальною, тобто належною одній особі, та груповою (суспільною) — належною соціальній групі, національній або мовній спільноті, всьому людству. Якщо індивідуальна мовна свідомість формується переважно під впливом мовних знань, світогляду й особистого досвіду, то групова мовна свідомість більше залежить від культурних традицій, умов духовного життя, панівних ідеологічних і ціннісних орієнтацій, вона виражає найтипніше ставлення до мови й виявляється не інакше, як через індивідуальну мовну свідомість (Fitzpatrick, 2013).

Структура мовної свідомості містить чотири основних блоки елементів — мовні знання, почуття, оцінки й настанови (Селігей, 2012: 16). Мовні знання охоплюють загальні уявлення про мову, закономірності та принципи, що в ній діють, обізнаність із нормами та стилістичними особливостями мовлення. У мовній свідомості виявляється цілий спектр найрізноманітніших почуттів щодо мови: цікавість і байдужість, повага й зневага, любов і відраза, гордість за рідну мову й сором розмовляти нею (щоб не стати ізгоєм якогось середовища), упевненість або тривога за її майбутнє, радість за її становище й сум або й обурення, коли мову утискають чи глузують із неї. Залежно від наслідків

міжмовних впливів можуть виникати й почуття мовної зверхності або меншовартості, ворожість і агресія до чужих мов, а також низку більш специфічних переживань щодо мови: відчуття належності до мовної спільноти й одночасно відмінності від інших спільнот, відповідальності за долю рідної мови, мовний патріотизм (Ажнюк, 1999; Svalberg, 2007).

На основі знань та емоцій утворюється третій компонент мовної свідомості — мовні оцінки та мовний ідеал. Шляхом постійних порівнянь вона фіксує розрив між тим, якою мовна дійсність є (сутнє) і якою вона має бути (бажане).

Мовна свідомість не лише відображає мовну дійсність, а й має регулятивну функцію — визначає стратегію мовної поведінки, зумовлює діяльне ставлення до мови. Тож відповідно до цього вирізняється четвертий складник мовної свідомості — мотиваційно-поведінковий (Гнатюк, 2004).

Все вищезазначене визначає зміст мовної свідомості, тож вона виступає не лише засобом освоєння мовної дійсності, а й засобом впливу на цю дійсність. Коли етнічна спільнота стає на вищій щабель духовного розвитку, в неї починає визрівати й міцнішати національна свідомість. При цьому звертається увага на елементи культурної — насамперед мовної — самобутності. А рівень мовної свідомості виступає одним з показників загального рівня культури, досягнутого людиною або суспільством (Аржнюк, 1999).

Мовна свідомість не є даністю і не є природженою рисою, а продуктом культурного розвитку, що підкреслює вплив культури на мову, оскільки особливості бачення і категоризації явищ світу знаходить відбиття в мові. Є, втім, і зворотній вплив – мова визначає межі розуміння дійсності для її носіїв, пропонуючи певну картину світу, адже первинний семіозис, наслідком якого виступає семантичне "картування", що фіксує базисний словник тієї чи іншої мови, є вельми показовою для типолого-контрастивних, а не для лінгвокультурних студій (Голубовська, 2008).

Пов'язане із поняттям мовної свідомості поняття картини світу розуміємо як ментальне уявлення про світ, його відображення на рівні когнітивному, що

формується за законами діяльності людської свідомості і має різні форми існування залежно від потреб пізнання дійсності. І це не просто образ світу у свідомості людини, це світ людської свідомості, світ встановлених понять, уявлень і вірувань, параметрів і цінностей, які слугують орієнтирами існування для окремої особистості чи національного колективу (Marti, 2005). Люди, що говорять різними мовами, створюють різні картини світу. Мовні відмінності впливають на зміст мислення. Мовну картину світу, на відміну від наукової, називають наївною, оскільки мовні тлумачення не завжди збігаються з науковими за обсягом та змістом.

Таким чином, кожний етнос крізь притаманні йому мовні та культурні форми певним чином розвиває і деталізує цей "загальний поняттєвий базис людства", тим самим визначаючи своє "національне обличчя" (Голубовська, 2008). Виникнення мовних національно-специфічних форм, які і зумовлюють самобутність національно-мовних картин світу, детермінується двома основними факторами: фрагментом реального світу, який впливає на колективну свідомість етносу (природне середовище етнічного колективу та матеріальна культура артефактів, створена народом); особливостями колективної етнічної свідомості, які виявляються в неоднаковості логічного оперування одними й тими самими реаліями зовнішнього світу (емоційно-оцінних, соціально-ціннісних, морально-етичних компонентів). Ці національно-культурні особливості як результат специфічної категоризації світу її носіями, що проявляється в ході асоціативного експерименту, відображає в собі і асоціативний словник мови.

1.2 Асоціативний словник як матеріал вияву національно-культурного бачення світу

Асоціативний словник – достатньо новий тип лексикографічного продукту, що ґрунтується на результатах асоціативних експериментів із визначенням стимулів і реакцій, що долучає також здобутки когнітивної та психолінгвістики, які фокусуються не на аспектах мовної системи, а на взаємозв'язок мови і свідомості, та на відбитті в мові специфіки світогляду як окремого індивіда, так і нації в цілому (Marti, 2005: 6).

Перший словник асоціативних форм уклали й опублікували в 1910 р. в США Кент Г. і Розанов А., які склали перелік із ста слів, на які зібрали реакції 1000 реципієнтів, відколи і з'явилося поняття "список Кент-Розанова" (Russel, 1970), що став у сфері асоціативних досліджень обов'язковим, і застосовувався більшістю укладачів (Бутенко, 1979; Мартінек, 2007), і в українському словнику асоціативних норм Н.П.Бутенко повністю використовуються (Бутенко, 1979: 13-14) всі 100 слів списку Кент-Розанова, до яких додано ще тільки 33 слова. Цей список не використаний в українському асоціативному словнику 2001 р., укладеному Т.Ю. Ковалевською з колегами (Кутуза, Ковалевська, 2011), бо він орієнтований на рекламну лексику. І дослідники взагалі задають питання до цього переліку, оскільки він не є системним, а скоріше фрагментарно висвітлює певні частини картини світу носіїв мов.

В українській лексикографії два словники такого типу були укладені Н. Бутенко: "Словник асоціативних норм української мови" (1979) та "Словник асоціативних означень іменників в українській мові" (1989), і на сьогодні відомим є ще один досвід укладання асоціативного словника – "Український асоціативний словник" С. Мартінек (2007), де розширено список слів-стимулів. Подібний досвід відомий також і для інших мов, зокрема, англійської, в якій укладались асоціативні тезауруси (Kiss, 1972* EAX; WAN 2008).

Вивчення асоціативних зв'язків і асоціативного поля лексеми здійснюється шляхом вільного асоціативного експерименту як методу експериментального дослідження семантики слова. Вони є результатом складних психофізіологічних процесів: будь-яке слово, сказане, прочитане або почуте, приводить у дію

механізм асоціативних залежностей, що формує образ. Утворюючи асоціації, мовець виявляє власне сприйняття дійсності крізь призму індивідуальної картини світу, що пов'язана з певним соціальним, культурним, ментальним та лінгвістичним просторами і закарбована у підсвідомості (Rapp, 1996).

Активізація використання асоціативного експерименту як дослідницького методу в прикладній лінгвістиці пов'язана із розробкою проблеми семантичного обсягу слова, зокрема його конотативного компонента (Горошко, 2001).

Матеріали асоціативного експерименту відтворюють універсальні когнітивні структури (знання) та індивідуальні риси інформантів, зміст їхніх особистісних уявлень. Результати асоціативного експерименту дають змогу виділити семантичні компоненти лексичних одиниць, а асоціативні зв'язки слів-стимулів – прослідкувати особливості образів мовної картини світу, отже, і окремі ціннісні орієнтації суспільства (Slukhai et al., 2020).

Оскільки кожна природна мова відображає певний спосіб сприйняття і організації світу, репрезентовані у мові значення складаються в певну єдину систему поглядів, обов'язкову для всіх носіїв мови, вона і є мовною картиною спільноти; властивий мові погляд на світ частково універсальний, частково національно специфічний, так що носії різних мов можуть бачити світ дещо по-різному, крізь призму своїх мов.

Дослідники підкреслюють, що вивчення асоціативного поля слова на матеріалах асоціативних експериментів, які репрезентують живе мовлення представників певного етносу і відбивають актуальний семантичний обсяг слова на синхронічному зрізі, є важливим для окреслення напрямів розвитку значення конкретних лексем і конкретизації образів мовної свідомості, що стоять за тим чи іншим словом (Svalberg, 2007: 23).

Асоціативний тип словників, укладений у результаті проведення асоціативного експерименту, дає змогу досліджувати не лише певні лексико-семантичні явища, а й морфологічні особливості поведінки слів різних частин мови тощо. До того ж, такий тип словника виступає достовірним джерелом

культурологічної інформації і, розглянуті цілісно, матеріали словника допоможуть виявити культурно-специфічні особливості концептуальної картини світу, що втілена в українській мові.

Висновки до розділу 1

Мова відіграє ключову роль у процесах утвердження нації, не лише як засіб спілкування, але й як нерозривна складова культури народу. Мова акумулює віками накопичений досвід, знання й уявлення про світ, формуючи самобутню національну культуру та колективну національну ідентичність. Останнім часом у лінгвістиці широко використовується поняття "мовна свідомість", яке має різні тлумачення серед представників різних лінгвістичних шкіл.

Мовна свідомість може розглядатись як синонім терміна "мовна картина світу", що відображає усвідомлення людиною навколишньої дійсності через мову. Вона також може розумітись ширше як зв'язок мови та свідомості загалом, що охоплює розуміння тексту, онтогенез мовлення та проблеми спілкування. Мовна свідомість виступає як механізм індивідуальної свідомості, що керує мовленнєвою діяльністю та виявляється у вербальній поведінці.

Також у лінгвістиці використовуються терміни "метамовна свідомість" і "усвідомлення мови". Метамовна свідомість відноситься до здатності порівнювати різні мови, що володіє людина, що сприяє поглибленню уявлень про мовні явища. Усвідомлення мови передбачає свідоме опанування мови, що включає розуміння її правил та механізмів функціонування.

Асоціативний словник, базуючись на асоціативних експериментах та когнітивних дослідженнях, відображає взаємозв'язок мови та свідомості, а також специфіку світогляду індивіда та нації. У лексикографії існують словники асоціативних норм для різних мов, які вивчають асоціативні зв'язки та поля лексем.

Асоціативні зв'язки та асоціативні поля лексем вивчаються за допомогою вільного асоціативного експерименту, який дозволяє виявити сприйняття

дійсності крізь призму індивідуальної картини світу. Асоціації, створені мовцем, відображають його сприйняття світу, що є результатом складних психофізіологічних процесів та відображається у підсвідомості.

Отже, мова тісно пов'язана зі свідомістю та культурою народу, і вивчення асоціативних зв'язків та асоціативних полів лексем дозволяє краще розуміти сприйняття дійсності та світогляду людей.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СПЕЦИФІКИ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ В АСОЦІАТИВНИХ СЛОВНИКАХ РІЗНИХ МОВ

2.1 Типи асоціативної кореляції мовних одиниць різних мов

Зважаючи на розуміння поняття мовної свідомості, яка проявляє ознаки національно-культурної маркованості, будь-які асоціації мовців, за результатами яких формуються корпуси для асоціативних словників або тезаурусів, надають доступ до специфічного власного сприйняття дійсності, переосмисленого крізь призму індивідуальної картини світу, де узагальнюється не лише результат специфічного особистого досвіду, а сукупності соціального, культурного, ментального та лінгвістичного досвідів, що передбачає володіння прецедентною інформацією для певної культури.

Для виявлення специфіки асоціативних зв'язків, у цій роботі порівнюються асоціативні поля на матеріалі асоціативних словників української та англійської мов.

Першим етапом є опис типів зв'язків, специфіки їх обсягу і природи зв'язків, які є досить різноманітними. Для цього порівняно обсяг сучасних асоціативних зв'язків одиниць української і англійської мов, а також систематизовано типи асоціативних зв'язків.

В основу поділу типів зв'язків покладено класифікації, які виділяють такі типи реакцій, як парадигматичні, синтагматичні, тематичні, граматичні, словотвірні, фонетичні, ремінісцентні та ін., завдяки чому враховуються різні аспекти зв'язку між стимулом та реакцією: граматичний, серед яких виділяють парадигматичні, синтагматичні, словотвірні, смисловий, до яких

належать тематичні, ремінісцентні і реакції-персоналії та формальні, які ще називають фонетичним (Терехова, 2000: 55, 62-63).

Усі типи зв'язків у проаналізованих асоціативних полях поділяються на наступні: парадигматичні, синтагматичні, тематичні, словотвірні, ремінісцентні, емоційно-оцінні, іншомовні. Проілюструємо типи асоціативних зв'язків за допомогою асоціативних корелятивів одиниць *КИЇВ / KYIV* ТА *ЛОНДОН / LONDON*, А ТАКОЖ *УКРАЇНА / UKRAINE* І *ВЕЛИКА БРИТАНІЯ / GREAT BRITAIN* в українській та англійській мовах.

Парадигматичний тип зв'язків спостерігаємо у випадках, коли асоціат належить до того ж граматичного класу, що й ключове слово (30). Це ілюструють пари стимулу і реакції в українській мові на слово **КИЇВ** – *столиця, столиця України, УКРАЇНА – Батьківщина, держава, країна, ЛОНДОН – місто, ВЕЛИКА БРИТАНІЯ – країна*, чи то в англійській мові: *LONDON – city, capital, KYIV – capital of Ukraine, UKRAINE – country, GREAT BRITAIN – country, land, England, British Isles*, що є одними з найчасніших реакцій та такі пари асоціацій представляють в основному взаємозамінні явища, що можуть синонімічно застосовуватись у контексті, причому, звичайно, обсяг асоціацій у рідній мові є значно більшим.

Синтагматичний тип зв'язків ілюструють випадки підбору асоціацій, які можуть утворювати синтаксичну конструкцію із ключовим словом – словосполучення або речення. Такий тип зв'язку ілюструють пари асоціацій, де зв'язки утворюються за принципом вказівки на атрибутивну ознаку: *УКРАЇНА – моя, рідна, вільна, гарна, єдина, люблю, КИЇВ – величний, золотий, красивий, LONDON – big, huge, grand, magnificent, royal, GREAT BRITAIN – Elizabethan, powerful*, або будь-якого іншого синтаксичного зв'язку, зокрема, предикативного, що часто пояснюється прецедентністю: *УКРАЇНА – не вмерла, держава нині незалежна, люблю, LONDON – rules, never sleeps, orchestra*.

Тематичний тип асоціативного зв'язку, який релевантно, на наш погляд, також називати семантичним, оскільки такі асоціати належать до одного

семантичного поля або семантичної/тематичної категорії із ключовим словом і можуть бути використаними в рамках досить обмеженого за обсягом контексту.

Кількість таких асоціацій зазвичай значна, оскільки когнітивна функція мозку досить легко пропонує у якості асоціацій саме такі типи зв'язків. Тематичний тип зв'язку ілюструють такі асоціації в українській мові: **УКРАЇНА** - *мати, ненька, поля, земля, калина, пісні, вареники, жовто-блакитний прапор, герб, гімн, козак, поле і сонце, стени, хліб, хохли*; **КИЇВ** – *каштани, церкви, золоті куполи, влада, Лавра, пам'ятник з човном, котлета, князь, майдан Незалежності, краса, Київська Русь*, **ЛОНДОН** – *дощ, туман, англійська мова, консервативність, королева, чай, червоні автобуси та інші*, серед яких найбільша кількість національно-специфічних асоціативних реакцій, а також в англійській мові: **LONDON** – *the Queen, cabs, theatre, red phone boxes, double-deckers, the City, pub*; **GREAT BRITAIN** – *the Queen, Bobbies, White Albion, pound, politics, conqueror*, та інші, де спостерігається аналогічна тенденція.

Набільшу категорію серед тематичного типу асоціативних полів представляють слова-реакції, якими є власні назви, які переважна більшість дослідників відносять до окремого типу асоціативних зв'язків, але ми вважаємо, що їх співвіднесеність зі словом-стимулом є аналогічною до тематичного / семантичного. Такі асоціації до аналізованих одиниць спостерігаємо як в українській мові: **УКРАЇНА** – *Кучма, Руслана Писанка, Росія, Шевченко, Одеса*; **КИЇВ** – *Хрещатик, Україна, Києво-Печерська Лавра, майдан Незалежності, Печерська Лавра, Бориспіль, Ірпінь, Київська Русь, Лавра, пам'ятник трьом братам і Либеді, Поплавський*, **ЛОНДОН** – *Темза, Біг-Бен, Англія, Вестмінстерське абатство, Оксфорд, принц Чарльз, Тауерська вежа*, так і в англійській: **UKRAINE** – *Kyiv, Dynamo, Rus, Olga, Polytechnic, European*, **LONDON** – *the Thames, Trafalgar, Buckingham Palace, Tower, Westminster, Tower bridge, Yeoman, Piccadilly, Macmillan, Whitehall, Covent*; **GREAT BRITAIN** – *Windsor, Liverpool, the Beatles, Brighton, Yorkshire, Wessex*,

Avon, Scotland, Oxford, Cambridge, Eton та інші, де асоціаціями виступають культові персоналії, географічні назви, назви локацій та інші реалії тощо.

Словотвірні асоціативні зв'язки, в яких задіяні одиниці, де слова-стимули і реакції мають один корінь і є похідними одне від одного, наприклад: **УКРАЇНА** – *український, українка, КИЇВ* – *київський, GREAT BRITAIN* – *Brit, British, Britishness, LONDON* – *Tower of London*.

Також є група реакцій, які утворюють особливі типи асоціативних зв'язків, представлені ремінісценціями, емоційно-оцінними та іншомовними реакціями.

Ремінісцентні асоціативні зв'язки, які базуються на прецедентних знаннях в рамках певної культури як фразеологізми, тексти пісень, художні твори і казки, фільми, тощо, що ілюструють приклади з української мови: **УКРАЇНА** – *не вмерла, єдина, наша хата скраю – нічого не знаю, моя, рідна, рідна мати, ЛОНДОН* – *is the capital of Great Britain*, реакції, які називають цитатними (Терехова, 2000: 63), оскільки вони можуть представляти продовження загальновідомими висловами та цитатами. А також до цієї категорії зв'язків можна віднести згадки з власного досвіду, які можуть містити результат або моменти власних переживань або пам'ятних моментів і виступати асоціатами ключового слова: **КИЇВ** – *була на Хрещатику, поїздка, прогулянка на катері, TOEFL, котлета, пам'ятник з човном, ЛОНДОН* – *Земфіра* (пісня "Мне приснилось небо Лондона"), *Надія Петрівна (або інше ім'я вчительки англійської), LONDON* – *bridge is falling down, GREAT BRITAIN* - *Hamlet, to be or not to be, travel*.

Емоційно-оцінні асоціати – наступний тип, що включає слова-реакції із особистою емоційною аксіологічною ознакою, що може бути позитивною або негативною і можуть не мати жодного підґрунтя, наприклад: **КИЇВ** – *далеко, жах, краса, біль, УКРАЇНА* – *гарна країна гарні люди але погана держава, відсталість, дівчина в національному одязі, ЛОНДОН* – *уви, сум, велич, LONDON* – *sad, greater, GREAT BRITAIN* – *dream, born*.

Іншомовні реакції (тип асоціацій, існування яких віділяють і інші дослідники) представлені тими, що представлені іншою мовою як **КИЇВ** –

TOEFL, ЛОНДОН – Big Ben, істеблішмент, Gardens of the Tower of London, UKRAINE – varenyki, maidan.

У цілому, серед проаналізованих асоціативних зв'язків у 100 слів паралельно в англійській і українській мовах із кількістю стимулів на кожний, що варіюється в обсязі 10-90 реакцій, найпоширенішими є тематичний тип, що в досліджуваних мовах складає відповідно 42 % і 47 %, парадигматичні зв'язки складають 21 % і 19 %, та синтагматичні – 18 % і 16%, які можна категоризувати як основні, решту складають інші типи зв'язків, що складають, як правило, периферію асоціативного поля.

Окрім за типологію асоціативних зв'язків, інтерес для нашого дослідження складає також національно-культурна маркованість асоціатів, що розглядаємо в наступному підрозділі роботи.

2.2 Специфіка асоціативних корелятивів та їх національна маркованість у різних мовах

Відповідно до здійснених спостережень та вивченням наповнення асоціативних полів в українській і англійській мовах, можемо констатувати, що серед досліджуваних власних назв, які, безперечно, мають вагу в кожній з культур, а також, зважаючи на їх відомість, мають значну кількість асоціатів і в інших мовах, що робить реальним порівняння їх в плані обсягу асоціативних полів та їх наповнення представниками ендемічної культури, а також інших культур. Очікувано, що, досліджуючи асоціативні поля власних назв *УКРАЇНА* та *КИЇВ*, а також *ЛОНДОН* і *ВЕЛИКА БРИТАНІЯ*, які є культурно маркованими за принципом приналежності до кожної з культур. Порівняння їх асоціативних рядів в українській та англійській мовах надало можливість прослідкувати наявність і специфіку національно-маркованих асоціатів у баченні своїм та чужим суспільством (EAT, 2008; WAN, 2008; Kiss, 1972; Бутенко, 1979; Мартінек, 2007; Карпенко, 2006).

Також беремо для ілюстрації порівняння одне універсальне явище, яке виступить у роботі слово-стимул *ДИТИНА* в українській мові та *CHILD* в

англійській. Логіка його обрання для пояснюється універсальністю, широкою відомістю і зрозумілістю в усіх культурах світу, що передбачатиме, звичайно, наявність спільних універсальних реакцій внаслідок спільності досвіду в народженні, вихованні та догляданні за дитиною для представників усіх культур, а також, очікувано, включатиме певні специфічні явища в доборі асоціацій.

Отже, серед слів-стимулів, представлених власними назвами, національно-маркованими реакціями для оніму **УКРАЇНА**, запропонованими носіями української мови, були такі культурно навантажені явища для українського народу як: *калина, козак, герб, гімн, незалежність, степи, прапор, хліб, степи, жовто-блакитний прапор*, а також тими, що асіологічно зображують (переважно позитивно) образ країни як *ненька, мати, моя країна, ласка, мама, єдина, істина, тепло* та іншими, представленими словами, що представляють спільні тематичні або синтагматичні категорії. Проте спостерігаються серед них і негативно окрашені, серед яких – емоційні реакції, як *хохли, Хохляндія, менший брат Росії*, що є розмовними образливими прізвиськами українців та їх країни, а також є наслідком проросійської пропаганди в Україні з метою створення меншовартості України у своїх власних оцінках у самих українців. Також серед негативних емоційних асоціацій є такі асоціати: як *хабарництво, ярмо, відсталість, гарна країна гарні люди але погана держава*.

Серед носіїв англійської мови асоціатами слова-стимула **GREAT BRITAIN (ENGLAND)** є такі явища, як територіальні частини Великої Британії – *Ireland, Scotland, Wales*, дуже часті відсилки до географічних назв (*Liverpool, Manchester, Surrey, Essex, Tyne, Avon, the Thames*), їх походження (*Anglo-Saxon*) особливості релігії (*Anglican, Puritan, Protestant*), згадка про монархію (*The Queen*), а також ті аспекти, які є сильними сторонами країни як *patriot, navy, navigation*.

Загалом, якщо говорити про асоціати до власних назв такого типу, то національно-марковані з них представлені безпосередньо ключовими концептами культури, оскільки саме вони і відбивають у мовній свідомості

носія інформацію, пов'язану із кодом нації, а також ті, що характеризують значущі в культурі явища як *пшениця* або *хліб* в українській культурі, і *queen, royal, monarchy* – в англійській, а також назви національного одягу (*вінок, дівчина в національному одязі вишиванка, tweed, kilt*), вказівки на офіційні символи країни (*гімн, герб, ще не вмерла, жовто-блакитний прапор*), назви страв (*борщ, сало, вареники, fish and chips, ale, five o'clock tea*), національним особливостям виду життя (*козак*), способу проведення часу (*football, cricket, pub*), де Україна постає як аграрна країна з асоціаціями *поле, сонце, врожай, хліб, пшениця, тепло, сонячно, поле і небо, степ*, а Велика Британія характеризується з огляду на особливості типу правління країни, маючи значну кількість асоціацій із королівською родиною та її представниками (*Tudor, the Queen, Prince Charles, Diana, Elizabethan, royal, the crown, Wigs, baronetcy*). Серед них також ті, що пов'язані із видатними особистостями (*Тарас Шевченко, Руслана Писанка, William Shakespeare, J. Chaucer, the Beatles*), героями творів (*Hamlet*) або представниками політикуму (*Кучма, княгиня Ольга, Churchill, Queen Elizabeth*), назвами культових для туристів місць, що робить їх добре впізнаваними, а отже, також свого роду маркерами культури (*Київ, Одеса, церкви з золотими куполами, Хрещатик, Майдан Незалежності, London Eye, Big Ben, Windsor, Westminster Abbey, Tower* тощо) або реаліями, що виконують аналогічну функцію зафіксованих в мовній свідомості маркерів (*вишиванка, double-decker, red phone box, bobbies, cabs*), що асоціативно характеризують англійську та українську культури.

Перелічені вище асоціації названі ендемічними для відповідних культур – англомовної і україномовної. Цікаво також спостерігати за спектром асоціацій, які про ці країни, а отже, і відповідні нації, мають представники інших націй, тож розглянемо, які асоціації мають англійці про українців та українці – про англійців.

Згадаємо лише ті асоціати, які є відмінними від ендемічних і які видаються частотними для інших, але можуть залишатись навіть не названими для представників власне найбільш обговорюваної культури.

Так, зокрема, як реакції на слово-стимул **ВЕЛИКА БРИТАНІЯ** в українській мові, окрім *червоних автобусів, мостів, Біг Бену та королеви*, а також *туману* (до речі, не згаданому самими британцями), спостерігаються реакції *консервативність, велич, вишуканість, вогонь, істеблішмент, краса, лоно, манірність, стримані люди, строгість, сум, хмурий*, що узагальнюють національно-стереотипні уявлення про характер англійців та емоційне сприйняття образу країни, з рідкими вкрапленнями негативних реакцій, як *разврат*, а також власними ремінісценціями та емоційними реакціями, як *навчання, професійна мрія, подорож*, а також ім'я вчительки англійської мови (на кшталт *Надія Петрівна*) чи *Земфіра* (з піснею про небо Лондона, що їй наснилось), – тобто асоціацій, яких може і не бути у самих англійців.

В англійців до слова **UKRAINE** спостерігаємо дуже різноманітні асоціації, серед яких незначна кількість тих, що пов'язані з чимось національним (*varenik, cossack*), та загальними характеристиками та емоційного характеру (*peasant, Cyrilic, ethnic, extraordinary, Patriarch, Orthodox*). Але серед яких багато пов'язано з історичними та геополітичними питаннями: із радянським минулим України як *Ussr, Soviets, Bolshevik, Lenin, Stalin, Molotov, republic*, і асоціації із найближчим сусідом *Russia, Moscow, Russo, tsar*, до-радянської історії, починаючи з витоків *Rus, Slav, Sophia, Olga, Vladimir, Oleg, Igor, Cossack, Nestor*, трагічних епізодів, як голодомор (*genocide, famine*) і доходячи до сучасної історії в іменах президентів (*Leonid*), сучасної історії спорту (*Bubka, Olympiad, gymnast*), або національної представленості емігрантів з України в інших країнах (*Diaspora*) і в найсучасніших асоціаціях на сьогодні зі сфери геополітики (*Crimea, maidan, separatist, annexation, nationalist, border territory, autonotous, Europe*), які, ймовірно, всього, лише за останній рік збагатились, напевно, найбільше при розгляді в історичній перспективі.

Також, окрім наведених ілюстрацій, у яких національно-культурна маркованість була б очікуваною, розглянемо тут також приклад слова-реакції, яке є універсальним, і де очікувати яскраво виражену національно-марковану

семантику не варто, але можна спостерігати в цілому різницю і специфіку ментальності, яка є соціально і культурно обумовленою.

Асоціативні зв'язки слів-стимулів в українській *ДИТИНА* (Мартінек, 2007) та в англійській *CHILD* (WAN 2008) наводимо в таблиці 2.1 (див. Додаток А)

З наведеного переліку є очевидним, що окрім асоціацій, що демонструють очікувані загальнолюдські цінності, як *сміх, продовження роду, щирість, радість, милий, прекрасний, майбутнє, гарненька, маленька, дитинка в українській та smile, adore, tenderness, affection, love, loving*, включаючи вказівки на непростий характер виховання дитини (*клопіт, неслухняна, гамір, плач, обов'язок, вредна, caregiver, sick, crying*), значне домінування негативно-забарвлених асоціацій спостерігається саме в англійській мові. В українській, незважаючи на вкраплення певних одиничних натяків на те, що дитина – це важкий труд і краще, коли вона *чиясь*, і може спричиняти *клопіт (але радість)*, все ж позитивне переважає за кількісним показником. В англійській спостерігаємо переважність дитячих проблем або проблем, що може траплятись з дитиною в суспільстві, як аборти, нерозвиненість, дитяча злочинність, викрадання дітей, дитячі травми, дії насильницького характеру тощо (*trauma, trafficking, juvenile delinquency, begging, rape, diagnose, bully* та інші), а також соціальні установки, як *childfree*.

У цілому, порівняльне дослідження національно-специфічного сприйняття на матеріалі асоціативних словників і корпусів продемонструвало, що ці дані надають доступ до ментального лексикону і мовної свідомості, де фіксуються і зберігаються засобами мови сформовані у певному соціокультурному середовищі уявлення і установки, для яких стимули, як слова, породжують відповідну реакцію, що може різнитись, до того ж, значним чином, у представників різних етносів.

Висновки до розділу 2

Порівняльне дослідження асоціативний полів в англійській і українській мовах продемонстрували національно-специфічне сприйняття кола ключових

явищ на матеріалі асоціативних словників і асоціативних корпусів, що проявилось у особливостях добору слів-реакцій. Відмінності є результатом певних історичних подій і сукупності соціо-культурного досвіду, що є різним для представників різних етносів і зумовлюється не лише історичними, а й культурними подіями і реаліями, а також специфічним емоційним сприйняттям і аксіологічною оцінкою, що може бути іноді не пояснюваним і існувати як фрагмент мовної свідомості.

ВИСНОВКИ

Вивчення асоціативного поля слова на матеріалах асоціативних словників, які репрезентують уявлення про явища представників певного етносу і відбивають актуальний семантичний обсяг слова на синхронічному зрізі, є важливим для окреслення напрямів розвитку асоціативного значення конкретних лексем і конкретизації образів мовної свідомості.

Виникнення мовних національно-специфічних форм, які виступають реакціями на слова-стимули і зумовлюють самотність національно-мовних картин світу, визначаються фрагментом реального світу, який впливає на колективну свідомість етносу і особливостями колективної національної свідомості, які виявляються в різниці оперування одними й тими самими реаліями зовнішнього світу, що є результатом специфічної категоризації світу її носіями, і що виявляє асоціативний експеримент на матеріалі асоціативних словників і корпусів англійської і української мов.

Грунтуючись на розумінні поняття мовної свідомості, яка проявляє ознаки національно-культурної маркованості, будь-які асоціації мовців, за результатами яких формуються корпуси для асоціативних словників або тезаурусів, надають доступ до специфічного власного сприйняття дійсності, переосмисленого крізь призму індивідуальної картини світу, у яких акумулюється не лише результат специфічного особистого досвіду, а сукупності досвіду буття в певному соціо-культурному середовищі.

Для виявлення специфіки асоціативних зв'язків, було порівняно асоціативні поля в українській та англійській мовах, що здійснено на матеріалі асоціативних словників і корпусів.

Систематизація і категоризація асоціативних типів зв'язків, що виділено в наявному словниковому матеріалі слів-реакцій на ключові слова-стимули, дали змогу вирізнити парадигматичні, синтагматичні, тематичні, словотвірні, ремінісцентні, емоційно-оцінні, іншомовні.

Серед проаналізованих асоціативних зв'язків найпоширенішими є тематичний тип, що в досліджуваних мовах, поширеним також є парадигматичні зв'язки, та синтагматичні, які можна категоризувати як основні, решту складають інші типи зв'язків, як правило, периферію асоціативного поля.

Порівняльно-зіставне дослідження національно-специфічного сприйняття аналізованих явищ на матеріалі асоціативних словників і асоціативних корпусів виявило особливості в доборі слів-реакцій, що узагальнюють і є результатом певних історичних пластів соціо-культурного досвіду, що є відмінними для представників різних етносів і зумовлюється історичними подіями, культурними проявами, найяскравішими подіями і реаліями, персоналіями з представників нації, а також емоційним сприйняттям, що може бути іноді непояснюваним і існувати на рівні підсвідомості.

Resume

The object of research in the work is the materials of the associative dictionaries of the Ukrainian and English languages.

The subject of the study is the national and cultural specificity of language awareness of representatives of different ethnic groups in the materials of associative dictionaries.

The purpose of the study is to reveal the specificity of the representation of the national-cultural specificity of the language consciousness of representatives of different ethnic groups in the materials of associative dictionaries.

The formulated goal made it necessary to solve a number of tasks:

- to define the concept of linguistic consciousness and categorization of the world, as well as related terms such as "picture of the world";
- characterize the associative dictionary as a material for the manifestation of the national and cultural vision of the world;
- to determine and systematize the types of associative correlation of language units of different languages through empirical analysis;
- to reveal the specificity of associative correlates and their national marking in the Ukrainian and English languages;
- to interpret the peculiarities of the reflection of the national and cultural specificity of linguistic consciousness in the associative dictionaries of the selected languages and to systematize the conclusions.

The research material is represented by lexicographic sources - associative dictionaries and thesauruses, made on the material of the Ukrainian and English languages, as well as corpora and Internet resources of associative vocabulary.

Research methods involved the use of semantic, structural, component and seminal analysis methods, system analysis method, continuous sampling method, quantitative analysis method, descriptive method, interpretive and comparative analysis method.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ажнюк, Б. М. (1999). Мовна єдність нації: діаспора й Україна. Київ.
2. Біланюк, Л. (2000). Картина мовного світогляду в Україні. *Мовознавство*, № 4-5, С. 44-51.
3. Білик К.А. (2020). До питання лінгвістичного визначення терміна "асоціація". Відновлено з сайту http://mova.knu.ua/wp-content/uploads/2020/01/65_6.pdf.pdf
4. Гнатюк Л.П. (2004). Мовна свідомість як поняття лінгвістики (діахронічний вимір). *Вісн. Львів, ун-ту* : Сер. Філол., Вип. 34. Ч. 2, 397-402.
5. Голубовська, І. О. (2004). Етноспецифічні константи мовної свідомості (Автореферат докторської дисертації). Київ.
6. Горошко Е.И. (2001). Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента. Харьков: Изд. Группа "РА – Каравелла".
7. Денисевич, О. (2016). Типи вербальних зв'язків в асоціативних полях рекламної лексики. *Типологія та функції мовних одиниць* : наук. журн. / [редкол. : Н. М. Костусяк / [(гол. ред.) та ін.]. Луцьк : Східноєвроп.нац. ун-т ім. Лесі Українки, № 1 (5), 41 – 51.
8. Селіванова, О. (2006). Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К.
9. Селігей, П.О. (2009). Структура й типологія мовної свідомості. *Мовознавство*, 2009, № 5.
10. Терехова, Д. І. Особливості сприйняття лексичної семантики слів : психолінгвістичний аспект . КДЛУ. (2000).
11. Терехова, Д. І. (2000). Типологія вербальних асоціацій у вільному асоціативному експерименті. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (Мовознавство)*. Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, Вип. XXVI, 236–246.
12. Ткаченко, О. Б. (2006). Мова і національна ментальність : Спроба сучасного синтезу. К. : Наука.

13. Ткаченко, О. Б. (2008). Український мовно-національний розвиток. *Світогляд*, № 2, 10-17.
14. Яворська, Г. М. (2000). Прескриптивна лінгвістика як дискурс : Мова, культура, влада. Київ.
15. Ященко, Т. А. (2006) Каузация в русском языковом сознании. Симферополь.
16. Almela M., Cantos P., Sanchez A. (2013). Collocation, Co-collocation, Constellation... Any Advances in Distributional Semantics? *Procedia Social and Behavioral Sciences*, Vol. 95, 231—240.
17. Brown E. K., Miller J. E. (2013). The Cambridge dictionary of linguistics. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
18. Church, K. W., & Hanks, P. (1990). Word association norms, mutual information, and lexicography. *Computational Linguistics*, 16(1). Retrieved from <http://www.aclweb.org/anthology/J90-1003>
19. Daconta, M. C., Obrst, L. J., Smith, K.T. (2003). The Semantic Web. Wiley Publishing, Indiana.
20. Deese, J. (1990). Structure of associations in language and thought. Baltimore – Maryland : Johns Hopkins Press.
21. Fitzpatrick, T. (2012). Word Associations. *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. Oxford, UK: Blackwell Publishing Ltd, 6193–6199.
22. Kiss G., Armstrong C., & Milroy R. (1972). The Associative Thesaurus of English. Edinburgh.
23. Marti F. et al. (2005). Words and Worlds : World Languages Review / F. Marti, P. Ortega, I. Idiazabal et al.; ed. by F. Martí. Clevedon, Toronto.
24. Rapp, R. (1996). Die Berechnung von Assoziationen: ein korpuslinguistischer Ansatz. Hildesheim : Olms.
25. Russell W.A. (1970). The complete German language norms for responses to 100 words from the Kent-Rosanoff word association test. *Norms of Word Association* (pp.53-94). New York: Academic Press.

26. Sinopalnikova, A., Masaryk P. (2020). Word Association Thesaurus as a Resource for Extending Semantic Networks. Retrieved from: https://nlp.fi.muni.cz/publications/psmp3_anna_smrz/psmp3_anna_smrz.pdf
27. Slukhai, N. Slavova, L., Flanagan, A. (2020). The concise associative and dissociative dictionary as a resource for accelerated teaching of a foreign language: experimental testing of the theory. *SHS Web of Conferences* 75, 1-8.
28. Svalberg, A. M.-L. (2007). Language Awareness and Language Learning. *Language Teaching*, Vol. 40, 287-308.
29. Ufimtseva, N. (2014). The Associative Dictionary as a Model of the Linguistic Picture of the World. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 154, 36 – 43
30. Zsarnóczaiová, Ž. (2020). Methodics of the associative experiment. *Slavica Slovaca*, 55, No 1, 69-81.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

31. Бутенко, Н. П. (1979). Словник асоціативних норм української мови. Львів : Вища школа.
32. Іващенко, В. (2006). Матеріали до словника-мінімуму основних термінопонять концептуальної семантики. *Лексикографічний бюлетень*, № 14, 148—162.
33. Карпенко, О. Ю. (2006). Асоціативний омонімічний словник. *Logos onomastike*. 6, 8-21.
34. Кутуза, Н. В., Ковалевська, Т. Ю. (2011). Короткий асоціативний словник рекламних слоганів. Одеса.
35. Мартінек, С. В. (2007). Український асоціативний словник у 2 т.: Том 1. Від стимулу до реакції. Львів.
36. Word association network (2006-2023). Retrieved from: wordassociations.net/en/
37. EAT - XML version of Edinburgh Associative Thesaurus . Retrieved from <http://rali.iro.umontreal.ca/rali/?q=en/XML-EAT>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця 2.

Зміст асоціативних полів слова *дитина* в українській і *child* в англійській мовах

<i>Дитина</i>	<i>Child</i>
<p>Мала, радість, немовля, людяна, маленька, мати, майбутнє, малеча, маля, чистота, щастя, ангел, Аня, бавиться, билина, біль, буде, вагітна, вагітність, велосипед, вразлива, вредна, дитина, дитинство, доброта, догляд, дорослий, є заботи, квітня, клопіт, колиска, копчик, короїд, лагідність, мала людина, “маленька”, маленька щаслива людина, маленький, малий, малятко, мама, Маркіян, молоко, наївність, наше майбутнє, не в мене, не моя, незаконнороджена, нечемна, обов’язок, пелюшки, покоління, посмішка, природи, проблеми, родина, ромашка, син, хороше, чадо, чиясь, чудо, щаслива, щирість, радість, розумна, немовля, людина, маленьке, молоко, моя, плач, приємність, усмішка, ангелятко,</p>	<p>Parent, children, baby, mother, grandchild, adolescent, unicef, parenting, household, householder, couple, adult, adulthood, caregiver, pornography, orphanage, prodigy, autism, infancy, infant, malnutrition, husband, playground, abuse, kindergarten, spouse, custody, elders, teenager, womb, governess, neglect, grandparent, welfare, upbringing, adolescence, sibling, nursery, maternity, illustrator, retardation, childbirth, toy, adoption, wife, trafficking, widower, disability, puberty, sesame, vaccination, exploitation, caring, Madonna, birth, prostitution, schooling, IQ, unborn, parental, preschool, adolescent, adoptive, married, orphan, pediatric, foster, disadvantaged, newborn, pregnant, female, orphan, developmental, living, naughty, maternal, childless, childfree, spoiled, abuse, father, educate, baptize, age, literacy, playmate, crying, teen, nanny, pregnancy, nutrition, stepmother, impairment, surrogate, horus, asthma, marriage, rights, diarrhea, starving, parentage, older, care, caretaker, lulliby, chore,</p>

<p>батьки, беззахисність, безпомічна, безтурботна, втіха, гамір, гарненька, дівчинка, дорослий, дочка, елемент, забава, залежність, зернятко, Ісус, клопіт, клопіт але радість, лапочка, любов, малюк, маля, мама, молодість, нащадок, неслухняна, обов'язок, памперси, прекрасна, продовження роду, рід, рідна, роддом, садок, світле, сміх, чарівний світ, щирість</p>	<p>family, offspring, Caroline, psychologist, prevention, fertility, destiny, Santa Claus, nurse, coping, destiny, bilingual, welfare, homeless, male, darling, present, gifted, juvenile, together, marital status, inherit, bless, kidnap, congenital, seven, eleven, fairy, young, healthy, nine, emotional, compulsory, crippled, behavioral, affectionate, bully, HIV, pedagogy, trauma, Louisa, Eliza, allergy, aughter, caccine, therapist, woman, cruelty, doll, classrom, teacher, fetus, abortion, Hera, inheritance, Godfather, attachment, begging, stepfather, loving, love, relative, sex, syndrome, allowance, deprivation, tutor, affection, raise, housewife, tenderness Elisabeth, education, offender, childish, neglected, innocent, sick, Dickens, fostered, mischievous, unwanted, playful, dear, raising, teach, Christen, diagnose, rape,bear, adore, cater, tenderly.</p>
--	--